

LBRIS

We know
books

MARCEL
PROUST

•

*În căutarea
timpului pierdut*

PRIZONIERA

Volumul V

O NOUĂ TRADUCERE
DIN LIMBA FRANCEZĂ DE

CRISTIAN
FULAȘ

CARTIER

Din zori, cu fața încă-ntoarsă spre perete și-nainte să fi zărit peste draperii culoarea pe care o-mbrăca lumina zilei, deja știam cum era vremea. Îmi spusese ră primele zgomete ale străzii, fie că ajungeau la mine atenuate și deviate de umiditate, fie vibrând ca niște săgeți prin spațiul plin de ecouri și cavernos al unei dimineți vaste, înghețate și pure; încă după zgomotul primului tramvai ghicisem dacă era-mbibat în ploaie sau își lua zborul spre azur. Și poate că aceste sunete la rândul lor fuseseră precedate de vreo mai trecătoare și pătrunzătoare emanație care, furișată-n somnul meu, semăna în el o melancolie ce-anunța ninsoarea sau, prin intermediul unui personaj intermitent și ne semnificativ, izbucnea-n imnuri închinare soarelui care-ntr-un sfârșit ajungeau și la mine, iar eu, încă adormit, începeam să zâmbesc cu pleoapele gata să fie orbite, o copleșitoare trezire în sunetul asurzitor al muzicii. De fapt, în acea perioadă am perceput viața exterioară mai ales din camera mea. Știu că mai târziu Bloch a povestit cum, atunci când venea seara în vizită la mine, auzea zgomotul unei conversații; cum mama era plecată la Combray și-n camera mea nu găsea niciodată pe nimeni, a ajuns la concluzia că vorbeam singur. Când, mult mai târziu, a aflat că Albertine locuia cu mine, înțelegând că o ascunsesem de toată lumea, a declarat că în sfârșit înțelegea motivul pentru care în acea perioadă a vieții mele nu voiam deloc să ies din casă. Se înșela. Era de altfel cât se poate de scuzabil, căci realitatea, chiar dacă e necesară, nu e cu totul previzibi-

lă, iar cei care află vreun detaliu exact din viața altora pe loc trag din el consecințe eronate și văd în faptul abia descoperit explicația unor lucruri care n-au nicio legătură cu acesta.

Când mă gândesc acum că la-ntoarcerea de la Balbec Albertine venise la Paris să locuiască sub același acoperiș cu mine, că renunțase la ideea de a pleca într-o croazieră, că locuia într-o cameră aflată la douăzeci de pași de a mea, la capătul culoarului, în biroul tapițat al tatălui meu și că-n fiecare seară, foarte târziu, înainte de a ne despărți, își strecura limba-n gura mea ca pe pâinea noastră cea de toate zilele, aliment hrănitor ce-avea caracterul sacru al oricărui trup căruia suferințele-ndurate tocmai din cauza lui sfârșesc conferindu-i un soi de grație divină, ceea ce imediat evoc prin comparație nu e noaptea pe care căpitanul de Borodino mi-a permis s-o petrec în cazarmă printr-o favoare care-n esență nu vindeca decât o suferință efemeră, ci aceea-n care tata a trimis-o pe mama să doarmă în micul pat de lângă al meu. În așa măsură viața, când și dacă alege să ne mântuie încă o dată de o suferință din care nu părem să putem scăpa, o face în moduri diferite, uneori diametral opuse, încât uneori pare un sacrilegiu să ne dăm seama că mântuirea e aceeași.

Când Albertine afla de la Françoise că-n întunericul camerei mele cu draperiile încă trase eu nu dormeam, nu se jena să facă un pic de zgomot spălându-se în baia ei. Atunci, adesea, în loc să aștept o oră mai târzie, mă duceam într-o baie lipită de a ei, un loc foarte plăcut. Odinioară un director de teatru cheltuia sute de mii de franci pentru a împodobi cu constelații de smaralde veritabile tronul pe care o divă juca rolul unei împărătese. Baletul rusesc ne-a învățat că simple-

le efecte de lumină, îndreptate către locul potrivit, ne oferă bijuterii la fel de somptuoase, ba chiar mai variate. Aceste decoruri, deja mai eterice, nu sunt totuși la fel de pline de har ca acela prin care la opt dimineața soarele-l înlocuiește pe cel pe care-l vedem de obicei când ne trezim abia la ora prânzului. Ca să nu putem fi văzuți de afară, ferestrele băilor nu erau netede și transparente, ci încrețite de-o chiciură artificială și demodată. Dintr-odată soarele îngălbenea sticla șifonată, o aurea și, scoțând la iveală cu blândețe în mine un tânăr anterior pe care obișnuința-l ținuse ascuns multă vreme, mă îmbăta cu amintiri ca și cum m-aș fi aflat în mijlocul naturii, înconjurat de frunziș aurit din care nu lipsea nici măcar o pasăre. Căci o auzeam pe Albertine îngânând fără-ncetare:

*Că suferințele-s doar nebunii
Și cine le ascultă e și mai nebun.*

O iubeam prea mult ca să nu zâmbesc fericit când mă gândeam la proastele ei gusturi în materie de muzică. În-tâmplător, aceeași șansonetă o-ncântase vara trecută și pe dna Bontemps, care însă curând auzise spunându-se că era o prostie, astfel încât, în loc să-i ceară Albertinei s-o cânte când avea musafiri, a-nlocuit-o cu:

*Un cântec de adio străbate din tulburi izvoare,
căreia curând i-a luat locul „o veche melodie de-a lui Masse-
net pe care micuța ne-o picură în urechi.”*

Trecea un nor, eclipsa soarele, pudica și-nfrunzita corti-
nă de sticlă se stingea-ncărunțind.

Peretele care despărțea cele două băi (cea a Albertinei, exact la fel, era o baie pe care mama, dispunând de alta în capătul opus al apartamentului, n-o folosise niciodată ca să nu mă deranjeze) era atât de subțire, încât puteam să ne vorbim în timp ce ne îmbăiam separat, purtând o conversație întreruptă doar de sunetul apei, în acel tip de intimitate care adesea e permisă în hoteluri de micimea camerelor și de apropierea dintre ele, dar care la Paris e atât de rară.

Alteori rămâneam în pat visând cât îmi poftea inima, căci se poruncise ca nimeni să nu intre vreodată în camera mea înainte ca eu să sun, lucru care, dat fiind locul incomod în care fusese amplasat butonul electric deasupra patului meu, dura atât de mult, încât adesea, sătul să mai băjbâi după el și fericit să fiu singur, mă-ntindeam la loc câteva clipe și aproape că adormeam din nou. Asta nu înseamnă că prezența Albertinei în casa noastră mă lăsa indiferent. Despărțirea de prietenele ei reușise să-mi scutească inima de noi suferințe. O ținea într-o stare de repaus, într-o cvasiimobilitate care avea s-o ajute să se vindece. Dar această liniște pe care mi-o oferea prietena mea era mai degrabă o ogoire a suferinței decât o bucurie. Nu că nu mi-ar fi permis să mă bucur de nenumărate bucurii pe care suferința mi le interzisesse, dar pe acestea, departe de-a le datora Albertinei, care de altfel nu-mi părea deloc mai frumoasă și-alături de care mă plictiseam, pe care înțelegeam limpede că n-o iubeam, le savuram, din contră, când Albertine nu era cu mine. Și astfel, ca să-mi încep dimineața, nu puneam să fie chemată imediat, mai ales dacă vremea era frumoasă. Câteva clipe, știind că avea să mă facă mai fericit decât ea, rămâneam singur cu micul meu personaj interior, psalmistul care

saluta soarele cântând și despre care am mai vorbit. Dintre personalitățile care ne compun, nu cele mai evidente sunt și esențiale. În mine, când boala va fi sfârșit dezbărându-se treptat de ele, aveau să rămână două sau trei pe care viața le va fi făcut să fie mai dure decât celelalte și-n special un anume filosof care nu e fericit decât când descoperă între două opere sau între două senzații un element comun. Dar întotdeauna m-am întrebat dacă nu cumva ultima dintre toate va fi întrupată de micul manechin foarte asemănător celui pe care opticianul din Combray îl pusese în vitrină pentru a indica prognoza meteo și care, scoțându-și gluga când ieșea soarele, și-o pune la loc dacă urma să plouă. Știu cât de egoist e acest manechin; pot să sufăr de-o criză de astm pe care doar ploaia ar calma-o, lui nu-i pasă și la primele picături, cu atâta nerăbdare așteptate, întristându-se, își pune gluga prost-dispus. În schimb sunt convins că atunci când voi fi în agonie, când toate celelalte personalități ale mele vor fi murit, dacă-n cameră se strecoară o rază de soare în timp ce-mi dau ultima suflare, micul personaj barometric se va simți bine și își va scoate gluga cântând: „Ah, ce vreme frumoasă!”

Sunam după Françoise. Deschideam „Le Figaro”. Îl răsfoiam constatând că nu conținea un articol sau un așa-zis articol pe care-l trimisese acestui ziar și care nu era, ușor modificată, decât pagina recent regăsită, scrisă pe vremuri în trăsura doctorului Percepied în timp ce priveam clopotnițele din Martinville. Apoi citeam scrisoarea mamei. I se părea bizar, șocant ca o tânără să locuiască singură cu mine. În prima zi, când pleca din Balbec, când mă văzuse atât de nefericit și-și făcuse griji pentru că mă lăsa singur, poate că mama fusese fericită să afle că Albertine pleca odată cu noi

și să vadă că alături de bagajele noastre (bagajele înconjurat de care-mi petrecusem noaptea plângând la hotelul din Balbec) fuseseră-ncărcate-n tren și cele ale Albertinei, mici și negre, care-mi dăduseră senzația unor sicrie, neștiind dacă aveau să-mi aducă în casa viața sau moartea. Dar nici măcar nu mă-ntrebasem, fiind copleșit – în strălucirea dimineții și după frica de a rămâne la Balbec – de fericirea gândului că o luam pe Albertine cu mine. Dar dacă la-nceput mama nu se opusese acestui plan (vorbindu-i cu blândețe prietenei mele, ca o mamă al cărei fiu e grav rănit și care-i e recunoscătoare amantei care-l îngrijește cu atâta devotament), îi devenise ostilă când el ajunsese o realitate prea întreagă și vizita tinerei la noi acasă se prelungea, la noi acasă-n absența părinților mei. Totuși nu pot spune că mama-și manifesta în vreun fel ostilitatea. Ca și-altădată, când încetase să mai încerce să-mi reproșeze nervozitatea sau lenea, acum își făcea un scrupul – pe care poate că o clipă nu-l ghicisem sau nu voisem să-l ghicesc – din a nu risca, exprimându-și anumite rezerve cu privire la tânăra cu care-i spusese că urma să mă logodesc, să-mi întunece viața, să mă facă mai puțin devotat soției mele mai târziu, poate să semene, pentru atunci când ea însăși nu avea să mai fie, remușcări cu privire la faptul că o făcusem să sufere căsătorindu-mă cu Albertine. Mama prefera să pară că aproba o alegere în privința căreia avea sentimentul că nu avea să poată să mă facă să mă răzgândesc. Dar toți cei care au întâlnit-o în acea perioadă mi-au spus că suferinței pierderii mamei i se adăuga o atitudine de eternă preocupare. Această izolare spirituală, acest dialog interior îi dădea fierbințeli și deschidea mereu ferestrele ca să se răcorească. Dar o decizie tot nu putea lua de teamă să nu mă

„influențeze” într-un sens rău și să nu-mi distrugă ceea ce ea considera a fi fericirea mea. Nu se putea hotărî nici măcar să mă împiedice s-o găzduiesc temporar pe Albertine. Nu voia să pară mai severă decât dna Bontemps, cea pe care chestiunea o privea în primul rând și căreia nu-i părea deranjantă, lucru foarte surprinzător pentru mama. În orice caz, îi părea rău că fusese nevoită să ne lase singuri plecând tocmai atunci la Combray, unde putea fi obligată să rămână (și chiar a rămas) luni de zile în care mătușa a avut nevoie de ea constant, zi și noapte. Acolo viața i-a fost ușurată de bunătatea și devotamentul lui Legrandin care, necruțându-și nicio osteneală, și-a amânat de la o săptămână la alta întoarcerea la Paris fără s-o cunoască prea bine pe mătușa, pur și simplu în primul rând pentru că fusese prietenă cu mama lui, apoi simțind că bolnava condamnată se bucura de îngrijirile lui și nu se putea lipsi de el. Snobismul e o boală gravă a sufletului, însă una localizată, care nu-l distruge pe de-a-ntregul. Între timp eu, spre deosebire de mama, eram foarte fericit de plecarea ei la Combray, fără de care m-aș fi temut (neputându-i spune Albertinei s-o ascundă) să nu descopere prietenia acesteia cu domnișoara Vinteuil. Pentru mama ar fi fost un obstacol absolut nu doar în calea căsătoriei, despre care de altfel îmi ceruse să nu vorbesc în mod definitiv cu prietena mea, dar a cărei idee îmi devenea din ce în ce mai insuportabilă, ci și în calea ideii ca ea să petreacă o perioadă oarecare de timp în casa noastră. În lipsa unui motiv atât de grav și care-i rămânea necunoscut, mama, prin intermediul dublului efect al imitației edificatoare și eliberatoare a bunicii – mare admiratoare a scriitoarei George Sand, care vedea virtute numai în noblețea sufletului –, și pe de altă parte din pricina

proastei mele influențe, devenise acum indulgentă cu femeile față de al căror comportament s-ar fi arătat severă altădată sau chiar în prezent dacă s-ar fi numărat printre prietenele ei burgheze din Paris sau Combray, dar cărorora eu le laudam sufletul și cărorora le ierta multe pentru că mă iubeau. În ciuda a orice și chiar dincolo de chestiunea de decență, mă îndoiesc că Albertine ar fi suportat-o pe mama, care moștenise de al Combray, de la mătușa Léonie, de la toate rudele, obiceiuri de punctualitate și ordine pe care amica mea nici măcar nu le bănuia. Nici s-o pici cu ceară n-ar fi închis o ușă și-n schimb nu s-ar fi jenat să intre când o ușă era deschisă, nu mai mult decât un câine sau o pisică. Farmecul ei ușor incomod consta astfel în a trăi în casă nu atât ca o tânără, cât ca un animal domestic care intră într-o cameră, iese, pe care-l găsești unde nici nu te aștepți și care venea – lucru foarte odihnitor pentru mine – și se arunca în patul meu alături de mine, găsindu-și un loc din care nu mai clintea și asta fără să se jeneze, cum ar fi făcut un om. Și totuși a sfârșit plîindu-se pe orele mele de somn, neîncercând nu doar să intre în camera mea, ci și să nu facă zgomot înainte ca eu să sun. Regulile i le-a făcut Françoise. Care se număra printre acei servitori din Combray care cunoșteau valoarea stăpânilor și faptul că minimum pe care-l puteau face consta în a-i conferi în întregime ceea ce judecau că-i era datorat. Când un musafir îi dădea Françoisei un bacșiș pe care să-l împartă cu fata de la bucătărie, acesta nici nu-i dăduse bine moneda că Françoise, cu o viteză, o discreție și o energie egale, îi și transmisese asta fetei care venea să mulțumească nu cu jumătate de gură, ci sincer, cu voce tare, așa cum o instruiseră Françoise. Preotul din Combray nu era vreun geniu, dar și el știa ce se cuvenea și ce nu.

Sub îndrumarea lui, fiica verișorilor protestanți ai dnei Sazerat se convertise la catolicism și familia ei se comportase impecabil cu el. S-a pus problema unei căsătorii cu un nobil din Méséglise. Părinții tânărului i-au scris, ca să ceară informații, o scrisoare destul de disprețuitoare, în care era batjocorită originea protestantă. Preotul din Combray a răspuns pe un asemenea ton încât nobilul din Méséglise, zdrobit și prosternat, a scris o scrisoare cu totul diferită în care solicita ca pe o enormă favoare să-și unească destinul cu tânăra.

Françoise n-avea niciun merit în ceea ce privea faptul că Albertine îmi respecta somnul. Era îmbibată de tradiție. Din tăcerea pe care-o păstra sau din răspunsul peremptoriu pe care-l dădea unei propuneri de a intra la mine sau de a mă întreba ceva, lucruri pe care Albertine trebuie să le fi propus cât se poate de nevinovată, aceasta a-nțelea stupefiată că se afla într-o lume stranie, cu obiceiuri necunoscute, guvernată de reguli de comportament pe care nici prin minte nu trebuia să-ți treacă să le încalci. Deja avusese un presentiment la Balbec, dar aici, la Paris, nici măcar n-a încercat să se opună și-n fiecare dimineață a așteptat cu răbdare soneria pentru a îndrăzni să facă vreun zgomot.

Educația făcută de Françoise a fost de altfel salutară și pentru bătrâna noastră servitoare, liniștindu-i treptat lamentațiile din care nu se mai oprea de când ne întorseserăm de la Balbec. Căci în momentul când urcaserăm în tramvai își dăduse seama că uitase să-și ia adio de la „gubernanta” hotelului, o mustăcioasă care avea-n grijă etajele de dormit și-abia dacă o cunoștea pe Françoise, dar fusese relativ politicoasă cu ea. Françoise ținea morțiș să se întoarcă, să coboare din tramvai, să se întoarcă la hotel, să-și ia

rămas-bun de la guvernantă și să nu plecăm decât a doua zi. Înțelepciunea și mai ales subita mea oroare de Balbec m-au oprit să-i acord acest favor, dar ea contractase o proastă dispoziție maladivă și febrilă pe care schimbarea aerului nu reușise să o facă să dispară și care se prelungea și la Paris. Căci potrivit codului Françoisei așa cum e el ilustrat în basoreliefurile de la Saint-André-des-Champs a dori moartea dușmanului, a-l omorî tu însuși nu e interzis, dar e oribil să nu faci ce se cuvine, să nu-ntorci un gest politic, să nu-ți iei la revedere înainte să pleci, ca o adevărată nesimțită, de la o guvernantă de etaj. Pe toată durata călătoriei amintirea mereu reînnoită a faptului că nu se despărțise cum se cuvenea de această femeie făcuse să urce-n obrajii Françoisei o roșeață aproape înspăimântătoare. Și dacă a refuzat să bea sau să mănânce ceva până la Paris, asta s-a întâmplat poate pentru că amintirea îi puna o „greutate” reală „în stomac” (fiecare clasă socială își are patologia ei), mai degrabă decât pentru a pedepsi.

Printre motivele pentru care mama îmi trimitea o scrisoare în fiecare zi, o scrisoare din care niciodată nu lipsea vreun citat din dna de Sévigné, se număra amintirea bunicii. Mama îmi scria: „Dna de Sazerat ne-a oferit unul dintre acele mic-dejunuri al căror secret doar el îl deține și care, cum ar fi spus biata ta bunică citând-o pe dna de Sévigné, ne smulge din singurătate fără a ne oferi o societate”. În primele mele scrisori de răspuns am fost destul de inept cât să-i scriu mamei: „Mama ta te-ar recunoaște pe loc după aceste citate”. Lucru care mi-a adus, trei zile mai târziu, musturarea: „Bietul meu băiat, dacă despre *mama mea* voiai să-mi vorbești, a o aminti pe dna de Sévigné e un gest cu totul nepotrivit. Ți-ar